

E6. En ung kvinde skulle dø i mosen: Ellingkvinden fra Silkeborg

Poul: Ellen skal dø i dag. Hun sidder i skrædderstilling i græsset. Det er lunt. Hun lukker øjnene og ser for sig, hvordan mennesker fra nær og fjern lige nu er på vej. De skal overvære, når hun senere i dag bliver hængt. En ældre kvinde fra landsbyen sætter sig bag hende i græsset. Hun reder Ellens lange hår bagud over issen. Ingen siger noget. Her er kun lyden af insekternes summen og brummen. Stemningen er rolig og koncentreret. Den ældre kvinde fletter det tilbageredte hår ned mod nakken. Hun indpasser nakkehåret i fletningen, nænsomt og omhyggeligt, og til slut bliver de løse ender kørt op i en knude om den øverste del af fletningen. Med sin hånd, hvorpå huden afslører et langt og levet liv, klemmer hun kærligt Ellens nøgne skulder, der afslører det modsatte. Et ungt liv, der skal ofres denne dag.

Louise: Du lytter til Obscuritas. I denne podcast tager jeg, Louise Lindblad, til de mange steder i landet, hvor grupovækkende scener har udspillet sig.

Ole: Men jeg tror, hun har været meget spændt i hvert fald. Jeg tror, hun har været lidt bange. Ville du ikke være det?

Louise: Noget kan vi kun forestille os, som introen med Ellen, der bliver gjort klar til sin ofring. Og hvad er det, vi kigger ud på her? Det er godt nok flot.

Ole: Det er Bølling Sø, vi kan se her. Prøv at se: hele vejen herigennem, og du kan ikke engang se enden af den.

Louise: Andet ved vi: At hun blev hængt og begravet her i moseområdet Bjældskovdal for mere end 2000 år siden. Gad vide, om hun har stået her.

Ole: Det kan hun godt have gjort. Stået og nydt udsigten ligesådan. Hun har så ikke set vand, som vi ser nu. Hun ville have kigget ud over denne grønne flade. Måske har der været nogle enkelte træer, der stak op her og der. Men primært har det været denne grønne flade af spagnummos, som har fyldt det hele. Så det har set noget anderledes ud. Og for hende har det sikkert været et både fascinerende, men også måske lidt

uhyggeligt landskab. For i sådan en mose, hvis man er der, når mosekonen brygger, og der kommer tåge og så videre, så kan man jo lige pludselig se alt muligt mærkeligt. Og mosen er jo heller ikke rigtig land, og det er heller ikke vand. Altså, det er sådan en mellemting. Det er hverken rigtig fast land eller flydende vand, som man kan sejle på. Så det er sådan en mellemting. Så man kan godt forestille sig, at man har tillagt disse moser nogle helt specielle egenskaber.

Louise: Mosen, der ligger cirka ti kilometer vest for Silkeborg, er i dag et meget smukt naturområde.

Ole: Nå, Louise, nu må vi se, hvordan det går.

Louise: Som man måske kan høre, så er det altså sne, vi træder i nu. I den tidlige jernalder blev den blandt andet brugt til at grave tørv og altså også til at lægge mennesker ned i.

Ole: Nu kan du se den bøjning, vi går ind i her, og så kommer vi op, og så tager vi et skarpt drej til højre der. Og så er vi i Bjældskovdal.

Louise: Vil du ikke præsentere dig selv, Ole?

Ole: Jo, jeg hedder Ole Nielsen, og jeg er direktør for Museum Silkeborg, hvor vi har Ellingkvinden liggende.

Louise: Ole skal hjælpe mig med at forstå hvorfor. Hvorfor skulle en ung kvinde dø her?

Ole: Hvis du står her og kigger, kan du se, at der er lige som om, der rejser sig en bakke der. Det kan være svært at se den, fordi den er fuldstændig dækket af træer, men der går ligesom en bakke op her. Og bag os er der også en bakke. Så vi står ligesom nede i et hul. Så det har været scenen for det, der er foregået her for 2400 år siden.

Louise: Altså selve begravelsen. Men ofringen, er vi et sted nu, hvor den kunne have været?

Ole: Det kunne godt have været heroppe på den høj, eller det kunne også have været på denne høj for eksempel. Vi ved, at hun blev hængt, Ellingkvinden, og ikke stranguleret på jorden. Det var i hvert fald det, antropologerne siger. Så hun skulle have et eller andet at hænge i. Og herude i selve mosen har der ikke været træer, så det er foregået inde på land et eller andet sted. Og det er formentlig også foregået tæt på mosen. Det forestiller jeg mig i hvert fald. For det har været noget, der skulle bevidnes. Jeg tror på, at de hele tiden har vidst, at hun skulle herud at ligge i mosen. Men selve ofringen, selve drabet, er foregået tæt på, så den gud, det nu har været for til ære for, også har kunnet bevidne det. Jeg er ikke i tvivl om, at man har opfattet disse moser som en form for interface eller et tyndt sted mellem gudernes verden og menneskets verden.

Louise: Minutterne inden selve ofringen, selve drabet... Hvis du skal prøve at forestille dig, hvordan det så ud?

Ole: Nu har jeg været inde på, at guden eller guderne eller forfædrene skal bevidne det. Vi ved jo faktisk ikke, hvem det var, de ofrede til. De skal bevidne det. Men jeg tror også, at det har været vigtigt for dem, at den landsby eller de landsbyer, som har stået for ofret, som har givet ofret, at de ligesom har bevidnet, at det er foregået. Det har været vigtigt for dem, at de har kunnet se, at det foregik på en ordentlig måde. At denne kommunikation med guderne foregik på den helt rigtige måde. At der ikke var noget, som mislykkedes eller et eller andet. Måske at hun forsøgte at flygte eller et eller andet i den stil. Det hele skulle foregå på en god måde. Alt rituelt på denne måde er jo kommunikation. Det er kommunikation med guderne. Men det er også en kommunikation indbyrdes i den population eller stamme eller de landsbyer, som har stået for dette. Så jeg tror på, at der har været mange mennesker her på dette tidspunkt.

Louise: Hvor mange mennesker tænker du?

Ole: Det kan have været en landsby. Det kan have været flere landsbyer. Hvor mange det så er, det ved jeg ikke. Men det kan være 30 mennesker, 100 mennesker eller 500 mennesker, som har stået her, måske på bakkerne her, som nærmest kan have fungeret som en form for amfiteater, hvor man har kunne kigge, hvor man har kunnet se, hvad der foregik her. Måske har de stået og ventet i spænding. Det har været vigtigt, at det foregik på en god måde. Så de har sikkert været spændte på, hvordan det kommer til at foregå.

Louise: Ellen træder frem foran de hundredvis af mennesker, der er mødt op. Det får et sug til at sprede sig. En person med særlig forbindelse til den gud eller de guder, som Ellen skal ofres til, en slags præst eller shaman, træder nu også frem sammen med to hjælpere. Præsten nikker til Ellen. Jeg forestiller mig, at han som en del af ritualet siger nogle ord. Dem, man altid siger, når en ofring skal til at ske. Måske har de mange mennesker, vidnerne, prædiket med og gentaget nogle særlige ord. Bag dem hænger lærderstrikken allerede ned fra et stort træ. Ellen træder tættere på træet. En af hjælperne fører strikken over hendes hoved, så den nu sidder om hendes hals. Mens præsten taler videre, trækker de to hjælpere Ellen op i hængningsrebet. Hun hænger der fra træet. Strikken snører af for både luft og blodtilførsel til hendes hjerne. Og i løbet af meget kort tid bliver hendes krop helt slap. Jeg glemte at spørge dig før, Ole, men tror du egentlig, hun var bange, inden hun skulle frem foran alle de mennesker, og inden hun skulle hænges?

Ole: Ja, det tror jeg faktisk, hun har været. Det ville jeg have været. Det kan godt være, hun har været fattet. Det kan godt være, at hun har været rolig og har vidst, at det er det, der kommer til at ske. Det kan endda være, hun har været frivillig. At hun har sagt "Det vil jeg godt. Jeg synes, det er vigtigt." Eller "Det er min tur." Eller "I vores familie gør vi det." Det ved vi jo ikke noget om. Men jeg tror, hun har været meget spændt i hvert fald. Jeg tror, hun har været lidt bange. Ville du ikke være det?

Louise: Jo. Hun var jo på min alder.

Ole: Ja.

Louise: Jeg prøver at forestille mig det sted, jeg er i livet lige nu, hvis det skulle ende...

Ole: Ja, men måske har hun ikke tænkt det sådan. Måske har hun ikke tænkt det sådan, at nu skal det ende. Måske har hun tænkt "Nu får jeg en anden rolle i dette." Vi ved jo ikke, om hun har været mor for eksempel. Det ville selvfølgelig have været træls for hende på den måde og også for børnene. Men det kan også være, hun bare har tænkt "Nu får jeg så en rolle." Måske har det været ærefuldt, at man ligesom har været den, som har været repræsentanten, som bliver sendt til guderne. Måske har man tænkt, at det bliver et bedre liv. Det bliver et fedt liv, et betydningsfuldt liv, både for dem, som jeg

ligesom kan hjælpe, men også for mig selv. At jeg ligesom får en anden rolle i den anden verden.

Louise: Skal vi prøve at nærme os det sted, hvor hun blev gravet frem?

Ole: Det gør vi. Og for at gøre det, skal vi ud på denne træbro.

Louise: Og hvilket årstal er vi i nu?

Ole: Ellingkvinden blev fundet af Jens Zakariassen i 1938. Og de kunne bare se, at der var dette fund. Det var noget med skind og hår, og der var nogle knogler osv. Så man tilkaldte sådan set en amatørarkæolog, som hed Søren Jensen eller Søren Wollesen, som han også blev kaldt. Han var meget interesseret i sådan noget. Og han gik så i gang med at udgrave liget. Og vi kan se i dag, at han er startet med fødderne, og så har han gravet sig op, indtil han nåede hofterne. Der findes i dag et fantastisk fotografi af ham, hvor han sidder og støtter en kasse med den venstre hånd. Han har sådan en lys sommerhat på, og så støtter han denne kasse med løsdele fra Ellingkvinden. Og umiddelbart på fotografiet kan man både identificere knogler fra benene og fra hoften, og man kan endda se korsbenet, altså der hvor halebenet sidder fast, den allernederste del af rygsøjlen. Og så i sin højrehånd holder han denne løkke, som så ikke længere sidder om Ellingkvindens hals, men som har gjort det. Så sidder han ved den, og så kigger han ned på dette fund. Men heldigvis fandt han omkring hofstedet noget, som han godt var klar over, nok ikke var et rådyr alligevel. Han fandt nemlig et vævet bælte. Fire centimeter bredt. Og så var han godt klar over, at rådyr nok ikke går med vævede uldbælter. Og så tilkaldte de Nationalmuseet, og de kom allerede dagen efter.

Louise: Det, der især fascinerer mig ved disse mere end 2000 år gamle lig, er hvor velbevarede de er.

Ole: Kan du se der?

Louise: Hvad er det?

Ole: De spagnummos. Prøv lige at lægge mærke til det her: Kan du se hvor meget vand, der er i det? Det kan simpelthen indeholde tyve gange sin egen vægt i vand. Og

det er lige præcis denne plante i højmoserne, der gør at mennesker kan bevares med hud og hår igennem århundreder. Hvis ikke den havde været der, så var de bare blevet skeletteret. Så det er simpelthen denne plante, der er ansvarlig for, at vi i dag kan finde disse mennesker. Og at vi kan møde dem på denne måde som mennesker, havde jeg nær sagt, i "kød og blod". Om ikke blod, så kød og hud.

Louise: Det er også i denne mose, at et af verdens mest kendte moselig, Tollundmanden, blev fundet. Da Tollundmanden blev fundet, troede man jo nærmest, at det var et lig, der ikke var særlig gammelt, ikke?

Ole: Jo, og man tilkaldte politiet. Man var ikke sikker på, hvad hulen dette var. Hvad gør man, når man finder et lig? Så det gjorde de. Og en af betjentene var faktisk frivillig omkring Silkeborg Museum. Og han kunne ret hurtigt sige "Dette er en cold case, kammerater. Det er ikke noget nyt. Der ligger to meter tørv ovenpå, så det er ikke politiet, men en arkæolog, I skal have fat i."

Louise: At kunne stå ansigt til ansigt med disse fortidsmennesker, synes jeg giver en helt særlig forbindelse til denne unge kvinde på min egen alder. Jeg tænker på "Havde hun børn? Var hun nogensinde forelsket? Eller var hun født til at blive et offer på mosebunden?"

Ole: Nu står vi her, og vi kan se kanten af en mark derovre. Kan du se disse små hegnspæle? Cirka tyve meter inde på denne mark blev Ellingkvinden fundet. Der var det også en del af mosen. Det er simpelthen blevet opdyrket siden. Men derinde cirka blev Ellingkvinden fundet i 1938.

Louise: Men hun er blevet hængt et sted her uden for mosen, og så har de båret hende ned til det sted der?

Ole: Ja, det må de have. De kan ikke rigtig køre her. Så de må have båret hende afsted, og så har de lagt hende i en gammel tørvegrav. Man skal forestille sig, at i dette område har man gravet tørv, så det har været fyldt med gamle tørvehuller. De har jo ikke på samme måde haft mulighed for at pumpe og dræne osv. Så det, de har gjort, er at de har lavet forholdsvis små huller, hvor de så har skyndt sig grave tørven væk og fjerne og tørre det, inden det blev fyldt alt for meget med vand. Og så er de så startet på et

nyt, mindre hul. Så hun er nedlagt i sådan en gammel tørvegrav, ligesom Tollundmanden i øvrigt også har været. Så en gammel tørvegrav har de brugt, og må hun være blevet dækket til forholdsvis hurtigt efter.

Louise: Er der blevet sagt noget særligt? Har der været noget musik eller nogle lyde?

Ole: Det kan man sagtens forestille sig. Hvilke lyde, hvilken musik, hvilke ord eller formler eller sådan noget man har sagt, det ved vi ikke noget om. Vi ved jo ikke engang, hvilke kræfter, guder eller ånder, man har villet gøre sig gode venner med. Men jeg forestiller mig, at der har været noget. Hvis man ser på disse moselig, for eksempel Tollundmanden, så er han blevet gjort klar til denne ofring. Han har fået et måltid. Det ved vi desværre ikke om Ellingkvinden. Men han har fået et måltid 12 til 24 timer, inden han dør.

Louise: Det kan man simpelthen se?

Ole: Det kan man se. Vi har undersøgt hans måltid her for nylig, og vi kan se, at han har fået en byggrød med hørfrø og bleg pileurt, og så har der været en lille smule sand og lidt brændt på og sådan noget. Og så fisk. En fed fisk, så det kan være en ål eller en ørred eller et eller andet, han har fået til det. Så det ved vi, at han har fået. Vi kan også se, han er blevet barberet inden. Han er blevet barberet, også forholdsvis kort tid inden han dør. For Ellingkvinden kan vi se, at hun har fået sat håret. Hun har fået sat sin frisure, og det er jo ikke bare sådan lige. Det er virkelig en kompliceret frisure, som hun formentligt har skullet have hjælp til at få lavet. Så hun er også blevet gjort klar. Hun er også blevet gjort fin. Tollundmanden var nøgen, da han blev lagt i mosen. Han bar sin hat og et læderbælte, men derudover havde han ikke noget på. Jo, han havde selvfølgelig hængningsrebet. Og det har nok været et vigtigt signal: En signatur om, at dette er et offer. "Se selv, hængningsløggen sidder der. Det er tegnet på, at det er til dig."

Louise: Dette med at de begge er blevet gjort i stand inden selve hængningen taler jo imod, at det bare skulle være en henrettelse, der er tale om.

Ole: Ja, og det tror jeg heller ikke, det er. Jeg tror ikke, det er en henrettelse af forbrydere, vi ser. Det er noget andet. En anden grund til at vi kan se, at det er noget andet end bare en almindelig begravelse, er, at på dette tidspunkt i århundrederne før Kristi

fødsel, der brændte man altid de døde. De blev aldrig nogensinde begravet hele i grave. De blev altid brændt og så lagt i urner eller i en eller anden form for beholder. Og så blev den beholder så sat i jorden. Men man lagde aldrig det hele menneske ned i graven. Så også det viser jo, at disse skulle noget andet.

Louise: Måske har de gået lige her, hvor Ole og jeg går nu. Et optog af mennesker fra landsbyer med den døde, unge kvinde i favnen. Jeg fik våde fødder! Måske er der blevet sunget, spillet på instrumenter, der på vejen til selve begravelsen. Det kan være lige her.

Ole: Det er cirka her. Måske inden for en cirkel med en radius af 6-8 meter eller sådan noget er hun fundet.

Louise: Måske taler vi om 100 mennesker rundt om denne grav?

Ole: Ja, men måske har de stået deroppe, og måske har stået dér og kigget. For de har nok ikke kunnet være her allesammen. Nu kan du se, hvordan vi gik ud, og du fik våde fødder på vej igennem sumpen. Og sådan har det også været dengang. Så jeg tænker, at de er nogle stykker, der er taget herud. Og så har resten nok stået oppe på bakken og kigget. Der er også en der. Det er jo næsten som et græsk teater. Man kan næsten forestille sig, at de har stået her rundt omkring og kigget og måske givet bifald eller et eller andet. Vi ved jo, at krigere når de når de var i kamp - det ved vi fra Tacitus - så slog de på deres skjolde med lanseskafterne osv. Måske har de haft en anden måde ligesom at bifalde, at det var godt, det, der skete, eller en måde ligesom at påkalde sig gudens opmærksomhed på.

Louise: Så for at svare på det spørgsmål, jeg stiller allerførst i podcasten: Hvorfor skulle denne unge kvinde på min egen alder, mellem 25 og 30 år, dø?

Ole: Jeg tror, hun skulle sørge for, at det gik hendes folk godt. Jeg tror, at hun skulle sørge for, at de guder, som de troede på - eller i hvert fald de guder, de kunne nå her igennem mosen - var dem venligt stemt. Og det kan være, at det var for at sørge for, at man fik en god jernleverance. Det kan også være, at det var en form for frugtbarhedssting, hvor man var interesseret i at få god høst, at vejret blev godt, at kvæget ikke blev

sygt og så videre. Jeg forestiller mig, at man har bedt om "godt vejr". At man simpelthen har bedt om held og lykke og hjælp fra denne gud, som man så gav noget værdifuldt.

Louise: I dag, når vi står her og taler om det, virker det jo meget voldsomt at ofre et liv. Var det noget, der foregik tit? Denne rituelle handling, som vi har været vidne til i dag?

Ole: Altså menneskeofringer er jo foregået over hele verden på mange forskellige tidspunkter. På dette tidspunkt i jernalderen finder vi jo en del af disse moselig.

Louise: Lige på denne lille plet vi står på nu i Silkeborg og dette område, forestiller du dig, at det har været en årlig begivenhed, eller hvad taler vi om?

Ole: Nej, det tror jeg ikke. Så tror jeg, vi ville have fundet flere. Så det har været en sjælden begivenhed. Denne lille mose har indeholdt tre moselig. Det er faktisk mange. Men jeg tror ikke, man skal forestille sig, at de har ofret mennesker hvert år. Men der er ingen tvivl om, at de har ofret oftere. Man har mange eksempler på andre ofre, som ikke er mennesker. Det kan være en krukke, som har indeholdt mad, som er lagt ned i mosen. Det kan være en fletning, som man kan se, er skåret af. Måske er det en kvinde, som har sagt "Kære gud, hvis jeg nu ofrer denne fletning, må jeg så ikke få nogle børn eller en god mand?" eller et eller andet i den stil.

Louise: Hvorfor holdt man sig ikke bare til fletningerne og krukkerne?

Ole: Ja, det er godt spørgsmål. Men tilsyneladende må det jo have været påkrævet en gang imellem, at man skulle ofre et menneske. Og hvorfor det lige var det, det kan jeg ikke sige noget om. Men det kan vi se af fundene, at der er noget, der tyder på, at en gang imellem var det ikke nok bare at give et par halsringe eller noget mad eller noget slagteaffald fra slagtingen af en hest eller noget i den stil. Så der har det altså været nødvendigt med det, vi i dag nærmest ville opfatte som det ultimative offer.

Poul: Du har nu lyttet til historien om Ellingkvinden, Ellen, der gav sit eget liv for at sikre fremtiden for nogle andre. Og det er det, der er vigtigt at forstå om fortidens rituelle drab på mennesker. Det kan virke brutalt og bestialsk på den måde at ende et ungt liv og efterlade det i mosens mørke dyb. Men menneskeofringer af de få har handlet om at sikre fremtiden for de mange.

Louise: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Vores Tid med støtte fra Demant Fonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.